

Hugleiðingar Jóansøkunátt

Tað er Jóansøkunátt í Vági. Vit hava júst verið til miðnáttarbál, har »heksin« varð brend. Samkoman er nú liðug, fólk leitað aðrar vegir, bálið er við at brenna niður, og eg havi leitað mær niðan undir Toftadunga, á fyrrverandi stóra fiskaplássi har.

Sum óviti minnst eg klippfiskin liggja so hvítan og skyggja her, frá bardagaárunum, tá vit høvdu eingilskt hervald, minnst eg herdeildirnar hava venjingar her á plássinum. Nú er alt tað farið, tað er søga í orðsins rætta týðningi. Tá einferð søga skal skrivast, um hálvthundrað — um hundrað ár, tá eru hetta veruliga tættir, sum markera seg í henni, bæði klippfiskur og eingilskt hervald.

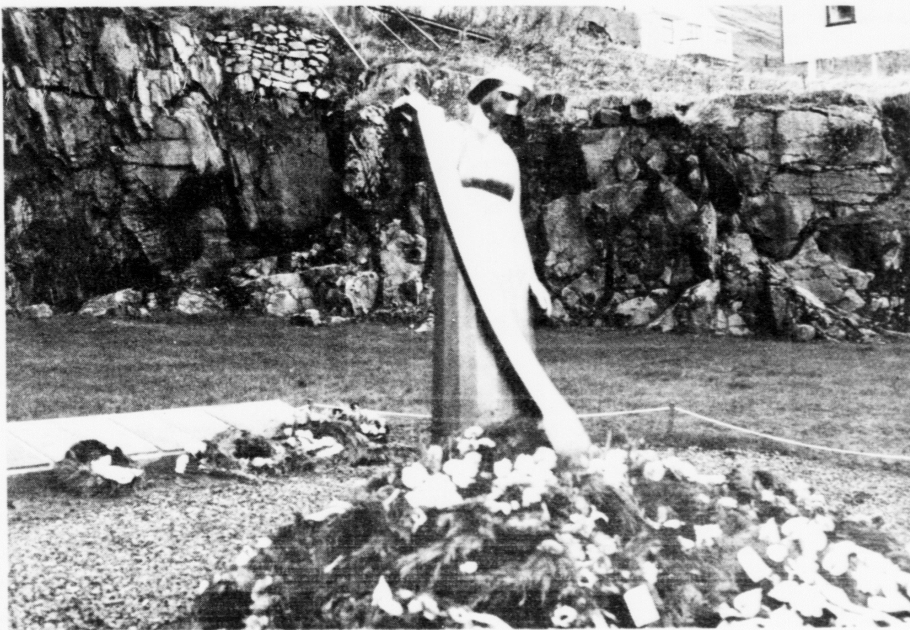
Men nú er friður her. Hetta er friðaður blettur, halgaður minninum um teir, sum hiðani úr bygðini tey seinastu tveyhundrað árin livólust á sjógv og í bakka. Her er listarlig minnisvarðin, til evnaður av Frithjof Joensen, og pláturarnar við øllum nevnum. Og nevni-tala. Sum tikið verður til í einum sang:

Der kommer deres
vandringstog
fra sindets dyb tilbage,
og taler deres tavse sprog
om gæst, svundne dage.

Tú ert í øðrum heimi. Tað er eins og tíðin ikki er meir, kvírran sjóar í oyrum tínum, og tú hefur varhugan av, tí tjáldi, sum er millum lívið og ævinleikan. Og so fara tankarnir at sveima, og hví ikki láta teir tað.

Har er nú bálið. Áhuga-verd er søga tess her í Norðanlondum. Sum so margar aðrar traditiónir, traditiónir sum vit í kristnari tíð vilja kalla vakrar, so hefur bálið tó sín uppruna í heidnari tíð, tá tað var ein týðningarmikil liður í gudsdýrkun forfedra okkara. — Nú trúgva vit ikki longur uppá bálið, men vit fræst tó hvarja ferð tað verður tendrað, tí tað setir sín serliga dóm á eina løtu.

Men hví brenna vit so jóansøkubál, og hví halda vit Jóansøku? Hesin dagurinn, 24. júní, er dagur Jóhannes doyðarans. Saman við kristnini komu eisini messurnar og halgimenniveitslurnar til Norðanlond. Hesar halgimenniveitslur vórðu eisini kallaðar vøk-ur, t.d. Jóansøka, Ólav-søka, tí siður var at vakja og stuttleika sær við dans og spæli náttina áðrenn henda dag.

Tann siðurin vit hava í dag, at brenna bál á Jóansøku, stavar frá heidnari tíð. Í teirri tíðini var, har vit nú halda Jóansøku, hildin ein sólveitsla, og bál varð brend. — Fólk høvdu eina sterka trúgv á tann livgandi mátt, sum var í bálinum og á teirri vernd, sum bálið var móti trøllum og vættrum. Eisini gav eldurin hita og groðið. Í Danmark var siður hjá bóndanum tann, um várið at fara út á akurin og hagani, av eini høvd í lendinum, at renna eitt vognhjól umvætt við hálmi, sum eldur var settur í, avstað. So langt sum hjóli rann logandi, skuldi akurin verða signaður við groði.

Bálferðin var eisini seinasti heiðurin, ið sýndur varð hövdinga ella mættum manni, ið doyði. Niðurskrivað er frágreiðing frá tilburði á Volga ár 960, har Norðbúgvur, helst svíar, vóru á víkingaferð. Hövdingi doyði, og varð tá stásiliga skip hansara drigið á land, skipað varð fyrri bálferð, har hövdingin varð brendur á skipinum saman við trælkvinnu, og skemtliga sigur søgan okkum, at aftaná bálið varð hildið ógvusligt ervi, har menn drukku í fyra dagar.

Men eldurin fylgdi eisini forfedrum okkara tá teir, aftaná ár 900 fóru landnámsferðir, umframt til oyggjabólkarnar norðan og vestan fyrri Skotland og Føroyar, eisini og serliga til Ísland og Grønland, har Eysturbygdin og Vesturbygdin vórðu grundaðar og líka til Vin-

lands, hesar ferðir sum komu í lag, bæði tí tað gjerdist ov trøngligt á Vestlandinum í Noregi, og eisini tí at har var eitt skrymsl við at koma undan kavi, sum ikki hugaði fríbornum monnum: tað vaksandi kongsvaldi.

Tá land skuldi nemast á hesum ferðum, var siður tann at tveita í havið hásetissúlurnar, sum vóru havdar við heimanífrá. Í hesum sulum búðu teir góðu vættrar, ið vart høvdu heimið, hagani farið røku, og har hesar súlur røku upp, fóru menn so á land. So var siður, at bál varð tendrað meðan sól var í eystri og gingið varð til sól var í vestri, og bál vórðu tendrað á leiðini. Tað øki, sum hövdingi røkk at ganga um hetta tíðarskeið, kundi hann ognuð sær. Økið var so stórt av bállum, og í teimum árunum brunnu bálini tætt bæði í Íslandi og Grønlandi.

Nú sveimaði eg nakað langt út um landamark, eg vendi aftur til blettin, har eg nú standi, aftur í tíðina sum nú er, og eg komi at hugsa um okkum sjálvi, mannfjöldina sum skemtast her í kvøld. — Hvagar stevna vit? Kenna vit longur lívið? »Lívið, dýra undur«, sum eitt av okkara skaldum so vakurt tekur til. Vist er tað dýrbart, men at vit ikki longur kenna tey okkum í bygdu evni, ikki longur kenna avbjóðingina í øllum tí vakra, tí sublima, ið uttan um okkum er, í bókmentum, tónleiki og list, at sálin onnan resonans-bott gevur longur, sum

fær streingir til at darra, alt hetta er, um ikki júst veruleiki, tó so tætt við at vera tað, at vit áttu at sæð vandan í tí.

Alt gott um tær generellu stýrisskipanir vit hava í vesturheimi í dag. Tær hava, m.a., skapa stóra sosiala trygd, hana vilja vit ikki vera fyrri uttan, men við øllum hesum er eisini, at kalla, spent eitt trygdarnet út undir samfelagsborgaran. — Tað kann aldrið berast so á, at galið gongur, ábyrgdin er tikin frá tí einstaka, okkum nýtist eilla nokk at hugsa longur. Alt okkum tørvur, eisini at styttja um tær longu friløturnar, tað keypa vit. Í besta »surfriding« stili ríða vit fram á flóðaldu vælferðarsamfelagsins. Teir andilgu og mentunarligu akrarnir, har einki verður taðað, ikki á tala um, at brotið verður upp úr nýggjum, hesir akrar vantrivnast og menniskja, av náttúruni borið sjálvstøðugt hugsandi, við einum viti sum røkkur langt, og við einum ríkt nuanceraðum sál- og kenslulívi, tað stírnar í hesi andilgu oyðuni.

Vit verða herjað av eini sótt, ið vil drepa sólina, og eg havi tað trúgv á míni meðmenniskju, at vit tó eru greið yvir hesa sóttina, men hon ger lívið lætt, ongar flekjur, og vit megna tí einki at gera við hana, tað er heilt einfalt materialisman. Efri forn- um siði, tí siði sum ráddi, áðrenn »hvíti Krist« vann á Óðin og Tór her í Norðanlondum, eru vit farin at blóta og bera gávur fram, tó ikki til teir báðar áður

nevndu, so »heiðin« eru vit ikki, men til Mammon, og gávurnar eru tær, sum eitt skald nevni: »tað sum í hjørtunum vellir, og sum í lotinum leiftrar«.

Mær ennur í huga ein ferðafraðgreiðing, eg einferð las, skrivað av tí kenda enska rithøvundanum A. J. Cronin. Hann var í Rom, og á ferð gjøgnum býin kom hann ein dagin til ein fátækligan býarpart og fór inn í eina litla kirkju, ið lá mest sum burtturgoymd millum húsini har. Hann bleiv skjótt greiður yvir, at hetta var Quo-Vadis kirkjan, bygð á tí staði har Pætur apostul, ið flýddi frá Rom og ræðuliga týning Heródesar av teimum kristnu, sambært legenduna møtti Jesusi, ið var á veg móti býnum. Pætur spyrtá Jesus: »Quo vadis, Domine?« »Hvar fer tú, Harri?« Hvat Jesus svarar, vita vit. Men, sigur Cronin, hesin spurningur er líka brennandi í dag, hann kann stillast allari mannaættini: HVAGAR stevna vit nú? Hava vit gloymt, at tað finnst eitt andans ríki, veri hetta ríki seg so átrúnarligt ella intellektuelt? Vit spyrja ikki longur eftir, hvat ætlanin er við lívinum. Vit streva bert eftir at vinna materielt rikidømi.

Tað tykist vera so, at dansurin um gullkálvin verður tráddur alt villari og villari. Tungt, andiligt arbeiði liggur ikki til eina mannaætt, hvørs liv er gjørt lætt av tekniskum framburði og sosialum skipanum. Vit hava umpróttarar ognir okkara.

Tær andaligu eru fyrri stórarí virðisminking, tað lönar seg væl betur at gera ilögur í tær materiellu ognirnar.

Tann kendi danski gudfrøðingurin og heimsspekingurin Søren Kierkegaard sá í síni tíð, ikki bert så men segði tað so týðuliga, at tað ikki var til at mis-skilja, at menniskja onga livsáskoðan hevði longur, ikki tað sum skilt við veruliga livsáskoðan: nevnliga eina persónliga støðutakan út frá egnum metingum, til teir djúpastu og mest avgerandi spurningarnar í mannalivinum. Kristindómurin var heilt avlagdur og tillagaður til lívi sum her skuldi livast, umframt fyrri Gudi, so eisini fyrri Mammon. Kierkegaard er annars uppbyggiligur lesnaður. Hann visir so beinraki á eina aðra sótt, sum fer um framkomna heimin í dag. Í einari nútíðar terminologi kalla vit tað dupl-moral. Kierkegaard nýtti orð sum »hykleri«, »fari-sæisme« og »officiell kristendom«. At hann fyrst legði eftir sínum egnu starvsbrøðrum, prestunum, kann tykjast eitt líka so stórt paradoks, sum tað paradoksið hann segði gudstrúna vera, tí vitan og skil kunnu ikki styðja tær bibilsku frágreiðingarnar. Mannaættin hevur gjøgnum tíðirnar linna meir og meir um tey krav kristindómurin stillar, og nú boða vit hetta sum tann veruliga kristindóm, ið skal eittast at samsvara tí, sum í Halgubókstendur.

So nógv kravdi Kierkegaard, so nógv ábyrgd legði hann á tann einstaka, at tað vóru teir sum hildu, at tað stóði, sum byggjast skuldi á, ikki var at finna á kristnari grund.

Eg vendi í tonkunum aftur til staði her. Her í Toftum doyði fyrri um 150 árum síðani, í 1832, ein merkismaður, Jákup í Toftum, Ráðni bóndi kallaður, ein av ættfedrum minnum, sum saman við svági sínum, Per bónda í Gjörðum, og Nólsoyar Páll, bygdi Roynðina Friðu. Í teimum ringu árunum beint eftir ár 1800, tá kríggj herjaði á tí europeiska meginlandinum, har tann litli korsikanarin Napoleon var undan-gongumaður, tá ferdu teir við Roynðini Friðu mang-an kornfarmin til Føroya.

Páll var maður, sum við sál og huga arbeiðið fyrri at fáa færingum frian handil, og illa mundi tað dáma Handilskammarinum í Keypmannahavn, at Páll